

**DIFFERENTIELE SOCIALISATIE-EFFECTEN
TUSSEN HET OPENBAAR EN VRIJ ONDERWIJS (*)**

P. HEYVAERT

Het Belgisch onderwijssysteem wordt gekenmerkt door twee elkaar beconcurrerende schoolnetten. Deze situatie is gegroeid vanuit de bekommernis van kerkelijke instanties om jongeren een christelijk geïnspireerde opvoeding te geven.

In dit artikel wordt nagegaan of er inderdaad een verband bestaat tussen het schoolnet dat iemand heeft gevolgd en zijn/haar waarden- en normensysteem. Door middel van de covariantie-analyse techniek, met meerdere controlevariabelen, wordt deze hypothese getoetst op een populatie van 1321 Vlaamse vrouwen tussen de 23 en de 49 jaar.

De resultaten wijzen uit dat de differentiële socialisatie- en sociale controlepatronen tussen de twee grootste onderwijsnetten niet zozeer betrekking hebben op normen en attitudes, dan wel op het aangaan van sociale verbintenissen en op het stimuleren van de identificatie met sociale groepen. Een dergelijk resultaat bevestigt de stelling dat het onderwijs in België, als onderdeel van de verzuiling, eerder als een sociaal-structureel dan als een cultureel-filosofisch systeem moet beschouwd worden.

(*) Met dank aan Prof. M. Elchardus voor de opmerkingen bij eerdere versies van dit artikel.

1. Inleiding

De verzuiling van het onderwijs blijft een politiek gevoelige zaak. De voorbije legislatuur van minister Coens heeft dat alvast duidelijk gemaakt. De onderlinge machtsverhoudingen tussen de verschillende schoolnetten is een vrij ontvlambare materie die van een smeulend vuurtje aldaar kan overslaan.

De hele Belgische geschiedenis wordt trouwens gekenmerkt door een blijvend conflict over het onderwijs dat tijdens de perioden 1878-1884 en 1954-1958 zijn ongemeen hoge escalatie kende (Simon, 1951; Bots, 1970; Deprez, 1970; Ingber, 1971; Luyckx, 1974). De termen waarin dit conflict zich heeft gesteld zijn niet steeds dezelfde geweest, maar evolueerden van de vrijheid om scholen te openen, over het godsdienstonderricht, naar de financiële gelijkstelling van het openbaar en het vrij onderwijs. Toch kan men daarin de concrete vertalingen van een meer algemeen conflict onderkennen, met name de expliciete erkenning dat het onderwijs naast vaardigheden en competenties ook waarden, normatieve betekenissen en houdingen aanleert - wat Bernstein respectievelijk de instrumentele orde en de expressieve orde van het onderwijs noemt (1975: 38) - en anderzijds de afwezigheid van een consensus betreffende de inhoud van het door te geven waardensysteem.

Dat inzicht en dat gebrek aan consensus hebben geleid tot het ontstaan van de huidige pluralistische onderwijsstructuur, die door het Nationaal Secretariaat van het Katholiek Onderwijs (N.S.K.O.) wordt gelegitimeerd door te verwijzen naar het optreden van een verschillende waardenoverdracht in de twee schoolnetten en dit zowel op het levensbeschouwelijke als op het algemeen normatieve vlak (Billiet, 1977: 70-74). De verdedigers van het katholiek onderwijs stellen onder meer dat deze scholen de totale vorming van de persoonlijkheid beogen vanuit een coherente christelijke levensbeschouwing (Billiet, 1973: 84). Deze vorming mag niet beperkt blijven tot de godsdienstles maar moet ook tot uitling komen in de profane onderwijssituatie. Vandaar ook dat men recent gepoogd heeft de sociale controle te versterken, onder meer met behulp van de Deontologische Kamer en door de aanwervingspolitiek van de leerkrachten een meer christelijk profiel te geven (Billiet en Dobbelaere, 1986: 135). Naast het strikt godsdienstig aspect van de socialisatie in het vrij onderwijs wordt ook de morele sfeer die op deze scholen zou heersen als erg belangrijk beschouwd, waarbij het christelijke gelijkgesteld wordt met het meer en dieper menselijke als zodanig (Billiet, 1977: 71). Van De Kerckhove stelt onder meer: "... (dat) de katholieke school misschien wel door velen wordt verkozen omdat ze een zekere standing heeft, een betere (deftige)

opvoeding verstrekt (...)" (1969: 3). Billiet en Dobbelaere spreken in dat verband over het sociaal-cultureel katholicisme dat meer en meer het kerks katholicisme vervangt (1976: 29-78). Binnen de katholieke wereld en dus ook binnen het katholiek onderwijs zien zij een waarden-verschuiving optreden naar het diepere, het hechtere en het vollediger menselijke, evenals naar de fundamentele en algemene waarden van de westerse beschaving (Billiet, 1981: 40).

2. Probleemstelling en hypothese

De vraag of het katholiek onderwijs inderdaad een betere opvoeding verstrekt, kan hier uiteraard niet beantwoord worden. Wat hier echter wel kan worden onderzocht, is de vraag of het openbare en vrije onderwijsnet tot verschillende waardenoverdrachten leiden of met andere woorden de segmentatie leidt tot differentiële socialisatie- en sociale controlepatronen.

In de onderwijssociologische literatuur zijn er inderdaad meerdere auteurs die verschillen waarnemen, tussen het sociale klimaat of de school-subcultuur van verschillende instellingen (Brookover and Gottlieb, 1964: 415; Sharp and Green, 1978: 47). Deze variaties, zo wordt beweerd, hebben verstrekkende gevolgen voor de jonge mensen die voor meerdere jaren deel uitmaken van de schoolinstellingen. Bernstein onderkent daarbij een veelvoud van consensus-rituelen die de samenhangigheid tussen alle leden van de school bevorderen en zowel leraars als leerlingen verbinden tot een sociale gemeenschap met een eigen identiteit (1975: 54).

De hypothese die hier zal worden getoetst, luidt als volgt: er bestaat een verband tussen het schoolnet dat een individu heeft gevolgd en zijn/haar waardensysteem en de daarop gesteunde ideeën, overtuigingen en attitudes. Dat differentiële socialisatie-proces waarnaar hier wordt verwezen, heeft uiteraard geen betrekking op de formele overdracht van geselecteerde kennis, maar eerder op het subtiele proces van het "hidden curriculum". Hiermee wordt vooral het internaliseren van niet-expliciet aangeleerde gedragspatronen bedoeld (1).

Deze onderzoeksvraag kadert in een ruimere probleemstelling binnen de onderwijssociologie; met name de vraag of het cultuurpatroon dat door het onderwijs wordt overgedragen, naast het vrij abstracte niveau van gemeenschappelijke gewoonten en betekenissen - wat communicatie mogelijk maakt tussen de leden van eenzelfde generatie (Bourdieu, 1980: 190-194) - ook de meer concrete normen en overtuigingen bevat. Deze problematiek centraliseert zich dan rond de vraag of de invloed van de school

op deze meer concrete normen enkel effectief is wanneer wordt voortgebouwd op de socialisatieprocessen die in het gezin hebben plaatsgevonden (Bowles, 1976; Bourdieu, 1980; Musgrove, 1979), of heeft de school wel degelijk de capaciteit om, gegeven de bestaande institutionele inrichting, de waarden en verwachtingen van het individu te veranderen tegen de gezinsinvloed in (Durkheim, 1968; Bernstein, 1975)?

Om deze hypothese concreet uit te werken, heb ik vijf verschillende indicatoren weerhouden die allen één of meerdere aspecten van iemands waardensysteem belichten: 1) kerkelijkheid; 2) een set van meerdere attitudes; 3) levensbeschouwelijke zelf-indicatie; 4) de mate van verzuiling; 5) stemgedrag.

De gegevens waarop deze analyse werd uitgevoerd maken deel uit van de sociologische enquête over kinderen en opvoeding. De data werden verzameld bij een geblokte, toevallige steekproef van 1321 vrouwen van de geboortecohorten 1930-1955, die in 1975 in het Vlaamse landsgedeelte woonden. De interviews werden afgenomen van oktober 1978 tot augustus 1979 (Elchardus, 1981). De hier gepresenteerde resultaten hebben derhalve betrekking op de bevolking van Vlaamse vrouwen tussen de 23 en de 49 jaar.

3. Controlevariabelen

Om het effect van het onderwijsnet te meten, heb ik, rekening houdend met het meetniveau van de verschillende indicatoren van het waardensysteem, op elke afhankelijke variabele een covariantie-analyse techniek toegepast. Dit heeft het voordeel dat de bekomen resultaten onderling gemakkelijk vergelijkbaar zijn. Teneinde de zuiverheid en betrouwbaarheid van de meting van de effecten te vergroten, werden drie controlevariabelen ingevoerd: de levensbeschouwing van de vader, de levensbeschouwing van de moeder en het onderwijsniveau (2). Bij de analyse van de kerkelijkheid werd eveneens gecontroleerd op de mogelijke invloed van de leeftijd.

Het opnemen in het model van de levensbeschouwing van de ouders ligt voor de hand, aangezien meerdere studies reeds gewezen hebben op de grote godsdienstige en politieke continuïteit over de generaties heen. Deze variabele is dus zeker van belang bij het onderzoek naar de kerkelijkheid, de zelf-identificatie en - door het erfelijk karakter van deze laatste (zie daarvoor onder meer Billiet en Dobbelaere, 1976) - ook de verzuiling. Bovendien geeft deze variabele een beeld van de normatieve omgeving van de respondenten tijdens hun jeugd, waarvan de waarden hen via de socialisatieprocessen werden aangereikt en die zo door hen werden opgenomen in hun zelfbeeld (Watkins,

1980: 80). Het is op basis van deze identiteit dat het individu zich aangetrokken voelt tot anderen met gelijke attitudes en patronen van opvattingen (3).

Het onderwijsniveau (hier gemeten als het aantal schooljaren dat met succes werd doorlopen) wordt vooral geïnterpreteerd als een maat van de duur van beïnvloeding. Toch kan gesteld worden dat vooral tijdens de kinderjaren de schoolse socialisatie het meest efficiënt optreedt, aangezien de gedragspatronen die op deze leeftijd aan het kind opgelegd worden, door hem op een absolute manier worden ervaren. Zij worden voor hem geponeerd als de enige realiteit. Het gedragsrepertoire dat wordt opgebouwd door zich te conformeren aan de opgelegde normen van de school en van de onderwijzer - die een leerling definieert in termen van een fusie tussen cognitieve en morele componenten (Brookover and Erickson, 1975 : 229) - zal diepe en emotionele associaties met zich meebrengen omdat ze eerder in het gevoelsleven van het kind dan in zijn verstand wortelt (Watkins, 1980 : 80).

Naast het tijdsaspect is het onderwijsniveau ook een indicatie van het sociaal milieu dat het referentiekader vormt van het individu. Elchardus en Baert beschouwen het onderwijsniveau bovendien als een status die men na de schooljaren mee het leven in neemt en die tot uiting kan komen in het geheel van onderscheidbare gedragingen, voorkeuren, sociale relaties en taalgebruiken, die alle worden aangeduid met de term levensstijl (1983 : 290).

Bij de analyse van het stemgedrag werden een aantal andere onafhankelijke variabelen in het model opgenomen, met name de levensbeschouwing van de respondent, de verzuiling en het onderwijsniveau. De reden hiervoor is de grotere zuiverheid wat betreft het causale verband tussen het onderwijsnet en het stemgedrag, waarbij de aard van de verzuiling kan geïnterpreteerd worden als surrogaat voor de politieke socialisatie in het ouderlijke gezin.

De onafhankelijke variabele - het schoolnet - werd in vier categorieën ingedeeld : 1) het vrij onderwijs ; 2) het rijksonderwijs ; 3) het gemeentelijke onderwijs ; 4) andere, plus die respondenten die in meerdere schoolnetten hebben les gevolgd.

4. School en kerkelijkheid

Voor de operationalisering van de variabele "kerkelijkheid" werd hier gebruik gemaakt van een guttmanschaal, teneinde een nominale vragenbatterij parametrisch te hercoderen (4). Naast de eerder vermelde variabelen werd hier eveneens de leeftijd als controlevariabele ingevoerd. Dobbelaere (1966 : 195-206) heeft immers reeds gewezen

op de verschillen in kerkelijkheid naargelang van de leeftijd, die volgens hem echter niet dienen te worden beschouwd als eigen aan de leeftijdscategorie maar wel aan de generatie waartoe iemand behoort.

Tabel 1 : M.C.A. - tabel voor de relatie tussen kerkelijkheid en het schoolnet, levensbeschouwing van de beide ouders (factoren), leeftijd en onderwijspeil (covariaten).

Alg. gemiddelde = 3.95			
Variabelen	N	ruwe afwijkingen	afwijkingen na aanpassing van factoren en covariaten
Schoolnet			
vrij onderwijs	956	.25	.04
rijksonderwijs	100	-1.39	-.37
gemeentelijk	49	-1.15	-.47
andere	82	-.56	-.03
(eta/beta)		.30	.08 (p=.087)
Levensbeschouwing moeder (eta/beta)		.50	.24 (p=.011)
Levensbeschouwing vader (eta/beta)		.51	.31 (p=.001)
	R ²		.279
	R		.528

Een eerste vaststelling die uit deze tabel naar voren komt is dat de geselecteerde variabelen samen een vrij grote bijdrage leveren tot het verklaren van de variantie in de kerkelijkheid. Belangrijker voor dit onderzoek is echter de bevinding dat het effect van het schoolnet slechts significant is op het niveau .087 met een beta-waarde van .08. Wanneer bovendien rekening gehouden wordt met het feit dat vooral het kerkelijk gedrag van de respondenten uit het gemeentelijk onderwijs het meest afwijkt van het algemeen gemiddelde, kan het optreden van een *differentieel socialisatie-effect tussen het vrij en het rijksonderwijs* - zoals dit tot uiting komt in het eerste gedeelte van tabel 1 - verklaard worden door hun *gemeenschappelijke afhankelijkheid van andere variabelen en dan meer specifiek de levensbeschouwing van de ouders*.

5. School en attitudes

Zowel Billiet en Dobbelaere als Pijnenburg onderkennen een eigen waarden-, normen- en ideeënaffiniteit - en bijgevolg een aparte identiteit - waardoor "sociaal-culturele"

katholieke milieus zich onderscheiden van de rest van de samenleving (Billiet en Dobbelaere, 1976 ; Pijnenburg, 1984). Deze ideeën-eigenheid is geen resultante of weerspiegeling van strikt religieuze overtuigingen, maar omvat volgens de resultaten van het onderzoek van Pijnenburg een enorm breed spectrum van attitudes, meningen en rolpatronen (1984 : 13 en 27).

Om het effect van het schoolnet op deze eigen identiteit na te gaan, werd een factoranalyse uitgevoerd op 31 uitspraken die op een likert-schaal dienden te worden goedge- of afgekeurd (5). Dit leverde 9 factoren op, waarvan er hier 4 worden weerhouden. De reden hiervoor is het feit dat deze factoren de enige zijn waarop katholieken en vrijzinnigen significant ($p < .005$) verschillend reageren.

De eerste factor is opgebouwd uit meerdere uitspraken die allen getuigen van een vrij conservatieve instelling. De tweede factor geeft de negatieve houding weer tegenover de bestaansredenen van een arbeidersstrijd. Factor 3 heeft de mate van geloof in de hulpvaardigheid van de medemens als onderliggende dimensie. De laatste factor verwijst dan naar geloof in de bestaande economische ongelijkheid. Voor meer informatie, o.m. de belangrijkste uitspraken met hun respectievelijke factorladingen, verwijs ik naar de bijlage.

Met behulp van de factorscorecoëfficiënten werden attitudeschalen geconstrueerd (6). In tabel 2 worden de resultaten van de covariantie-analyse op elk van deze factoren uitgezet. Hieruit blijkt dat het onderwijsnet geen significant effect vertoont op deze vier attitudeschalen. Factor 2 (afkeuring van een arbeidersstrijd) wordt voornamelijk door de levensbeschouwing van de moeder beïnvloed en bij de overige drie factoren vervult het onderwijspeil een verklarende rol (het significantieniveau is bij elk kleiner dan .005). In het licht van deze resultaten kunnen we de eerder geformuleerde hypothese betreffende de verschillende waardenoverdracht tussen beide onderwijsnetten verwerpen. Net als bij de kerkelijkheid kunnen we hier besluiten dat de school hier niets toevoegt aan de invloed van het ouderlijke gezin.

Tabel 2 : M.C.A. - tabel voor de relatie tussen 1) conservatisme ; 2) afkeuring van een arbeidersstrijd ; 3) geloof in de goedheid van de mens ; 4) geloof in de bestaande economische ongelijkheid ; en het schoolnet, levensbeschouwing van de ouders (factoren), onderwijspeil (covariaat) (7).

<u>1. Conservatisme</u>		afwijkingen na aanpassing van factoren en covariaten	
Alg. gemiddelde = -.01			
Varabelen	N	ruwe afwijkingen	
Schoolnet			
vrij onderwijs	934	.03	.00
rijksonderwijs	101	-.18	-.03
gemeentelijk	48	.27	.10
andere	81	-.30	-.07
(eta/beta)		.13	.03 (p=.668)
Levensbeschouwing moeder (eta/beta)		.13	.08 (p=.234)
Levensbeschouwing vader (eta/beta)		.15	.07 (p=.212)
	R ²		.221
	R		.470

2. Afkeuring van de arbeidersstrijd
Alg. gemiddelde = .04

Schoolnet			
vrij onderwijs	934	.02	.00
rijksonderwijs	101	-.11	.01
gemeentelijk	48	-.03	.02
andere	81	-.10	-.04
(eta/beta)		.06	.02 (p=.958)
Levensbeschouwing moeder (eta/beta)		.20	.21 (p=.002)
Levensbeschouwing vader (eta/beta)		.13	.02 (p=.935)
	R ²		.057
	R		.238

3. Geloof in de goedheid van de mens

Alg. gemiddelde = -.01

Schoolnet					
vrij onderwijs	934	.04	.01		
rijksonderwijs	101	-.21	-.03		
gemeentelijk	48	-.01	.04		
andere	81	-.22	-.10		
(eta/beta)				.13	.05 (p=.197)
Levensbeschouwing moeder (eta/beta)				.17	.09 (p=.352)
Levensbeschouwing vader (eta/beta)				.18	.11 (p=.161)
		R ²			.050
		R			.224

---

4. Geloof in de bestaande economische ongelijkheid

Alg. gemiddelde = -.01

Schoolnet					
vrij onderwijs	934	.00	-.01		
rijksonderwijs	101	.03	-.08		
gemeentelijk	48	-.03	-.12		
andere	81	-.06	.03		
(eta/beta)				.03	.05 (p=.500)
Levensbeschouwing moeder (eta/beta)				.05	.06 (p=.658)
Levensbeschouwing vader (eta/beta)				.10	.10 (p=.088)
		R ²			.055
		R			.235

---

6. School en levensbeschouwelijke zelf-identificatie

In tegenstelling tot de vorige analyses vertoont het onderwijsnet wel degelijk een effect op deze dichotome variabele die is opgebouwd uit enerzijds de respondenten die zich katholiek noemen en anderzijds de respondenten die zich als buitenkerkelijk of vrijzinnig definiëren.

Na controle voor de levensbeschouwing van de ouders, blijkt dat respondenten uit het vrij onderwijs zich nog meer met de katholieke levensbeschouwing identificeren dan de respondenten uit de andere schoolnetten. 85 % van diegenen uit het vrij onderwijs definiëren zichzelf als katholiek tegenover 68 % in het rijksonderwijs en 73 % in het gemeentelijk onderwijs.

Tabel 3 : M.C.A. - tabel voor de relatie tussen levensbeschouwelijke zelf-identificatie en het schoolnet, levensbeschouwing van de ouders (factoren), onderwijspeil (covariaat).

Alg. gemiddelde = 83 %			
Variabelen	N	ruwe afwijkingen	afwijkingen na aanpassing van factoren en covariaten
Schoolnet			
vrij onderwijs	938	.06	.02
rijksonderwijs	97	-.32	-.15
gemeentelijk	49	-.24	-.10
andere	80	-.14	-.00
(eta/beta)		.33	.14 (p=.001)
Levensbeschouwing moeder (eta/beta)		.45	.18 (p=.001)
Levensbeschouwing vader (eta/beta)		.51	.35 (p=.001)
	R ²		.299
	R		.547

In het licht van de eerder verkregen resultaten, komen deze gegevens toch als vrij verrassend over, aangezien we op basis van de afwezigheid van een effect op de eerder geselecteerde attitudes en op de kerkelijkheid, konden concluderen dat er tussen de verschillende netten geen differentiële socialisatie-effecten merkbaar zijn. Voor wat betreft de zelf-identificatie is dat echter wel het geval. Een beta-waarde van .14 onderstreept nogmaals het belang van het onderwijsnet bij de analysering van de levensbeschouwelijke zelf-identificatie.

7. School en verzuiling

Wat de relatie tussen het onderwijsnet en de verzuiling betreft (hier geoperationaliseerd op basis van het aantal vrouwen dat enkel lid is van verenigingen met eenzelfde politieke overtuiging), is vooral het element van de zuilsolidariteit van belang (8). Billiet en Dobbelaere (1976 : 67-69) verwijzen daarbij naar het netwerk van diensten binnen een zuil, het spel van de "interlocking directorates" - of die personen die binnen één zuil in verschillende organisaties zetelen - en de daarbij horende vormen van sociale controle, waardoor het lidmaatschap van één organisatie (in dit geval de school) leidt naar participatie aan andere organisaties binnen dezelfde zuil. Dit gebeurt op verschillende manieren. Eerst en vooral gaan deze verenigingen zich voordoen als een totale referentiegroep. De burger kan met elk van zijn problemen bij een organisatie terecht. Bovendien verwerven de verschillende organisaties controle over een groot aantal benoemingen, hetgeen rechtstreekse patronage alsook een groter toezicht over de conformiteit van de leden toelaat (M. Coopman, et al., 1977 : 24-25). De integratie in een zuil geldt daarbij dan als een belangrijke referentie.

Op basis van deze stellingen zou het schoolnet mee bepalend zijn voor de aard en de mate van verzuiling van de respondenten. Toch volstaat het ook hier niet om via kruistabellen het schoolnet in relatie te brengen met de verzuiling, aangezien beide variabelen ook sterk gedetermineerd worden door de socialisatie binnen het ouderlijke gezin. Daarom heb ik ook hier de levensbeschouwing van de ouders en het onderwijsniveau als controlevariabelen in het model opgenomen.

Om gebruik te kunnen maken van de covariantie-analyse, werd de afhankelijke variabele gereduceerd tot meerdere dichotomieën, waarbij steeds één zuil werd afgezet tegen de drie andere zuilen. Op deze wijze werden dan drie analyses bekomen.

Omdat er bij de liberaal verzuilden interactie-effecten optreden tussen de verschillende onafhankelijke variabelen, werd hier de levensbeschouwing van de moeder uit de analyse geweerd en werden enkel respondenten met een katholieke vader weerhouden. De levensbeschouwing van de vader kreeg hier de voorkeur, omdat uit de literatuur blijkt dat hij - vooral dan bij de ouders van de respondenten - meer politiek betrokken was dan de moeder en dit ten gevolge van de discrepantie tussen beide geslachten wat betreft het al dan niet uitoefenen van een beroep. Hij was het die de relaties met de buitenwereld verzekerde - Parsons en Bales spreken hierbij van de instrumentele rol van het gezin (1955 : 45-49) - waardoor zijn levensbeschouwing belangrijker is om de politieke mentaliteit van het gezin te schetsen dan de godsdienstige overtuiging van de moeder

(9). Het was oorspronkelijk ook de bedoeling om een aparte analyse uit te voeren voor alle respondenten die hun vader als buitenkerkelijk of vrijzinnig definieerden. Wegens de geringe cellfrequenties verloren deze resultaten echter hun relevantie.

Tabel 4 : M.C.A. - tabel voor de relatie tussen het lidmaatschap van de katholieke zuil en het schoolnet, levensbeschouwing van de ouders (factoren), onderwijspeil (covariaat).

Alg. gemiddelde = 66 %			
Varialabelen	N	ruwe afwijkingen	afwijkingen na aanpassing van factoren en covariaten
Schoolnet			
vrij onderwijs	912	.05	.02
rijksonderwijs	99	-.32	-.19
gemeentelijk	48	-.05	.03
andere	80	-.10	-.03
(eta/beta)		.22	.13 (p=.001)
Levensbeschouwing moeder (eta/beta)		.30	.19 (p=.001)
Levensbeschouwing vader (eta/beta)		.27	.11 (p=.095)
	R ²		.110
	R		.332

Tabel 5 : M.C.A. - tabel voor de relatie tussen het lidmaatschap van de socialistische zuil en het schoolnet, levensbeschouwing van de ouders (factoren), onderwijspeil (covariaat).

Alg. gemiddelde = 17 %			
Varialabelen	N	ruwe afwijkingen	afwijkingen na aanpassing van factoren en covariaten
Schoolnet			
vrij onderwijs	912	-.03	-.02
rijksonderwijs	99	.22	.14
gemeentelijk	48	.14	.06
andere	80	.02	-.02
(eta/beta)		.21	.12 (p=.001)
Levensbeschouwing moeder (eta/beta)		.26	.12 (p=.001)
Levensbeschouwing vader (eta/beta)		.27	.16 (p=.003)
	R ²		.105
	R		.324

Tabel 6 : M.C.A. - tabel voor de relatie tussen het lidmaatschap van de liberale zuil en het schoolnet (factor), onderwijspeil (covariaat), enkel voor die respondenten met een katholieke vader.

Alg. gemiddelde = 05 %			
Variabelen	N	ruwe afwijkingen	afwijkingen na aanpassing van factoren en covariaten
Schoolnet			
vrij onderwijs	842	-.01	-.01
rijksonderwijs	65	.09	.09
gemeentelijk	29	.02	.03
andere	52	.01	.01
(eta/beta)		.11	.11 (p=.005)
	R ²		.014
	R		.118

Aan de hand van de gegevens uit tabel 4 kan de hypothese aangenomen worden dat de keuze voor het lidmaatschap van de katholieke zuil mee bepaald wordt door het schoolnet dat iemand heeft doorlopen. Vergelijken we de proporties met elkaar, dan blijkt dat, na controle voor de effecten van de overige factoren en covariaten, nog 68 % van de respondenten uit het vrij onderwijs lid zijn van één of meerdere katholieke organisaties, tegenover slechts 47 % in het rijksonderwijs. De gegevens voor de twee andere zuilen bevestigen eveneens de hypothese dat elk schoolnet socialiseert in de richting van de zuil(en) die worden aanzien als de verdediger(s) van hun belangen. 31 % uit het rijksonderwijs maakt deel uit van de socialistische zuil tegenover 15 % in het vrij onderwijs. Voor de liberale zuil bedragen de cijfers 14 % in het rijksonderwijs en 4 % in het vrij onderwijs.

De resultaten van de respondenten die enkel gemeentelijk onderwijs hebben gevolgd en diegenen die meerdere netten hebben bezocht, situeren zich in deze analyses tussen het gemiddelde van het rijksonderwijs en het gemiddelde van het vrij onderwijs. Zij fungeren zo als bevestiging van de stelling dat er differentiële socialisatie-effecten optreden tussen de verschillende netten. Deze resultaten kunnen dan verklaard worden als een gevolg van de cross-pressures waaraan de personen die meerdere netten gevolgd hebben onderhevig zijn geweest, waardoor hun zuillidmaatschap in verschillende richtingen werd beïnvloed. Voor het gemeentelijk onderwijs ligt de verklaring vooral in het feit dat deze scholen nu eens als neutraal, dan weer als eerder confessioneel dienen te worden beschouwd, afhankelijk van de verhouding tussen de

vrije en officiële diploma's van hun leerkrachten. Een gegeven dat op zijn beurt sterk afhankelijk is van de samenstelling van de gemeentebesturen.

In het verlengde van deze vaststelling is het interessant om even aan te halen, dat bij de respondenten uit het gemeentelijk onderwijs het geringst aantal niet-verzuilden is terug te vinden (3.6 %). Dit percentage ligt in de andere netten veel hoger, respectievelijk 11.6 % in het vrij onderwijs, 15.5 % in het rijksonderwijs en 20.5 % bij diegenen die meerdere netten hebben gevolgd. Dit gegeven wijst dan in de richting van een grotere controle van de zuilen in het gemeentelijk onderwijs, als gevolg van het kleinschaliger karakter van deze scholen, waardoor de plaatselijke politieke elite directer en meer persoonlijk kan ingrijpen.

8. School en stemgedrag

Net als bij de verzuiling werd ook deze variabele - om een duidelijker beeld te verkrijgen van de predictiekracht van het schoolnet - herleid tot drie dichotomieën waarbij de CVP steeds werd gerelateerd aan één van de drie andere grote partijen.

Aangezien zowel bij de relatie CVP-SP als bij CVP-VU interactie-effecten optreden tussen het onderwijsnet en de verzuiling, werden ook deze analyses opgesplitst in de katholieke zuil enerzijds en de anders-verzuilden anderzijds. Dit leidde echter opnieuw tot interactie-effecten tussen de levensbeschouwing en het schoolnet bij de katholiek verzuilden, voor wat betreft de relatie CVP-SP. Om ook hieraan tegemoet te komen, werden binnen deze sub-populatie enkel die respondenten weerhouden die zichzelf katholiek of overtuigd katholiek noemden.

Om de enorme versplintering van informatie die hiervan het gevolg is enigszins te integreren, worden hier voor de dichotomie CVP-SP de belangrijkste variabelen met behulp van een kruistabel met elkaar in relatie gebracht. Daartoe werden alle variabelen gedichotomiseerd, waarbij het rijksonderwijs, het gemeentelijk onderwijs en de respondenten uit meerdere netten werden samengenomen.

Tabel 7 : Percentage CVP-stemmers (binnen de subpopulatie CVP versus SP) naar verzuiling, levensbeschouwing en onderwijsnet.*

	katholieke levensbeschouwing		buitenkerkelijk of vrijzinnige levensbeschouwing	
	kath. zuil	andere zuil	kath. zuil	andere zuil
vrij onderwijs	.95 (471)	.63 (128)	.82 (28)	.27 (22)
ander onderwijs	.87 (59)	.30 (28)	.56 (16)	.05 (39)
totaal	.94 (530)	.57 (156)	.72 (44)	.13 (61)

* Tussen haakjes staan de absolute aantallen in elke cel waarop de percentages betrekking hebben.

De belangrijkste vaststelling die uit tabel 7 meteen tot uiting komt, zijn de grote discrepanties binnen elke subpopulatie tussen het stemgedrag van de respondenten uit het vrij onderwijs en de anderen (hierbij moet wel rekening gehouden worden met het feit dat we enkel te maken hebben met die respondenten die ofwel voor de CVP ofwel voor de SP hebben gestemd). Van de respondenten die zichzelf katholiek noemen, maar niet lid zijn van de katholieke zuil, stemt 63 % voor de CVP, wanneer ze hebben school gelopen in het vrij onderwijs. Hebben ze echter een ander schoolnet doorlopen, dan daalt het aantal CVP-stemmen tot 30 %. In alle andere kolommen merken we vrij gelijkaardige verschillen. Deze percentageverschillen zouden bovendien nog opvallender zijn, indien de respondenten uit het rijksonderwijs apart genomen worden. Dit zou echter te kleine cellfrequenties hebben opgeleverd. Uit tabel 7 is bovendien ook duidelijk af te lezen dat het schoolnet, de levensbeschouwing en de verzuiling, gezamenlijk een enorm grote predictiekracht uitoefenen op het stemgedrag. Een vergelijking van de twee uitersten geeft daarvan een duidelijk beeld.

Tabel 8 : M.C.A. - tabel voor de relatie tussen 'stemmen voor de CVP' (afhankelijke variabele is CVP-SP) en het schoolnet, 1) voor die respondenten die lid zijn van de katholieke zuil en zichzelf als katholiek definiëren, gecontroleerd voor onderwijspeil ; 2) voor de respondenten die niet lid zijn van de katholieke zuil, gecontroleerd voor levensbeschouwing en onderwijspeil (10).

Alg. gemiddelde = 95 %			
Variabelen	N	ruwe afwijkingen	afwijkingen na aanpassing van factoren en covariaten
Schoolnet			
vrij onderwijs	471	.01	.01
rijksonderwijs	18	-.06	-.06
gemeentelijk	14	-.16	-.16
andere	26	-.06	-.06
(eta/beta)		.14	.14 (p=.013)
	R ²		.021
	R		.145

Alg. gemiddelde = 46 %			
Schoolnet			
vrij onderwijs	150	.12	.08
rijksonderwijs	36	-.35	-.22
gemeentelijk	14	-.24	-.13
andere	17	-.16	-.15
(eta/beta)		.38	.25 (p=.013)
Levensbeschouwing respondent (eta/beta)		.46	.35 (p=.001)
	R ²		.262
	R		.512

Tabel 8 bevestigt de conclusies die eerder reeds zijn geformuleerd. Binnen de katholieke zuil zijn geen echt grote verschillen tussen de beide netten merkbaar. Bij de respondenten die niet geïntegreerd zijn in de katholieke zuilstructuur speelt het schoolnet een veel grotere rol. Binnen de subpopulatie van de CVP of SP-stemmen, stemt slechts 24 % van de respondenten uit het rijksonderwijs die niet lid zijn van de katholieke zuil voor de CVP, tegenover 54 % in het vrij onderwijs. Deze gegevens tonen duidelijk aan dat de school naast de verzuijing en de levensbeschouwing toch ook nog een vrij grote invloed heeft op het stemgedrag.

Tot een gelijkaardige vaststelling komen we als we enkel rekening houden met de CVP- en PVV-stemmers. Uit tabel 9 blijkt dat ook deze politieke keuze voor een stuk bepaald wordt door het schoolnet. 84 % in het vrij onderwijs stemt hier voor de CVP tegenover 64

% in het rijksonderwijs. Net als bij de verzuiling als afhankelijke variabele, merken we ook hier dat de resultaten voor de respondenten uit het gemeentelijk onderwijs en van de respondenten die meerdere netten hebben gelopen, zich situeren tussen die van de leden van de twee andere netten. De opmerking die toen reeds werd gemaakt, kan dan ook voor deze gegevens worden weerhouden.

Tabel 9 : M.C.A. - tabel voor de relatie tussen 'stemmen voor de CVP' (afhankelijke variabele is CVP - PVV) en het schoolnet, levensbeschouwing van de respondent, verzuiling (factoren), onderwijspeil (covariaat).

Alg. gemiddelde = 82 %			
Variabelen	N	ruwe afwijkingen	afwijkingen na aanpassing van factoren en covariaten
Schoolnet			
vrij onderwijs	655	.04	.02
rijksonderwijs	47	-.33	-.18
gemeentelijk	24	-.11	-.07
andere	46	-.14	-.09
(eta/beta)		.25	.15 (p=.001)
Levensbeschouwing respondent (eta/beta)		.30	.21 (p=.001)
Verzuiling (eta/beta)		.38	.31 (p=.001)
	R ²		.219
	R		.468

De laatste analyse, met de CVP- en VU-stemmers als afhankelijke variabele, vertoont geen effecten van het schoolnet (het significantieniveau voor de respondenten die lid zijn van de katholieke zuil bedraagt .865 en voor de respondenten die niet lid zijn van deze zuil bedraagt dit .207). Wel zijn er bij de katholiek verzuilden nog interactie-effecten merkbaar tussen het onderwijsnet en de levensbeschouwing, maar deze zijn vooral te wijten aan het gemeentelijk onderwijs en aan de respondenten die in meerdere netten hebben school gelopen, zodat ze voor deze analyse niet zo relevant zijn.

9. Besluit

Ik zou de bekomen resultaten in een ruimer sociologisch kader willen interpreteren. Zij bevatten een aantal interessante elementen, die bovendien als vrij tegenstrijdig kunnen overkomen. Uit de gegevens blijkt immers dat het stimuleren van een homogeen schoolklimaat in het vrij onderwijs slechts voor bepaalde variabelen zijn bedoeld effect

voortbringt ; met name de kerkelijkheid en de hier opgenomen attitudes ondergaan geen significante invloed van de school, in tegenstelling tot de drie andere variabelen.

Wat de levensbeschouwelijke component betreft, vertoont het schoolnet wel degelijk een significant effect op de zelf-identificatie van de respondenten, maar anderzijds beïnvloedt het onderwijsnet niet de intensiteit van deze levensbeschouwelijke beleving (dat wil zeggen de kerkelijkheid). Dit is een tegenstelling, in die zin dat een effect op de zelf-identificatie verwijst naar een vorm van godsdienstige socialisatie die het vrij onderwijs kenmerkt. Een dergelijke socialisatie impliceert echter dat de respondenten ook een groot gedeelte van de katholieke ideeën en gewoonten overnemen, kortweg de katholieke cultuur. Eén van de belangrijkste aspecten van deze cultuur is nu juist de kerkelijkheid.

Dergelijke resultaten wijzen dan meteen in de richting van de theorie van Billiet en Dobbelaere die eveneens een dalende kerkpraktijk bij de katholieken waarnemen. Een tendens die volgens hen gepaard gaat met het ontstaan van een andere vorm van godsdienstigheid, met name het sociaal-cultureel katholicisme. Om dan maar meteen te besluiten dat het vrij onderwijs socialiseert in de richting van deze nieuwe vorm van levensbeschouwelijke beleving, strookt echter evenmin met de hier bekomen resultaten. Alle attitudeschalen die hier werden onderzocht, ondergingen geen invloed van het schoolnet. Nochtans waren het alle uitspraken waarop de katholieken significant verschillend reageerden dan de buitenkerkelijken en de vrijzinnigen.

Hoe kunnen deze bevindingen dan wel worden verklaard ?

De inhoud van de katholieiteit die door de school wordt beïnvloed is ontdaan zowel van kerkelijkheid als van gemeenschappelijke attitudes en normatieve betekenissen. Hieruit is het mogelijk om te besluiten dat bij het effect van de school op de levensbeschouwing, vooral het aspect van de groepsvorming belangrijk is. De invloed van het vrij onderwijs komt zo vooral tot uiting bij het stimuleren van soldaire gevoelens met de katholieke wereld als institutie. Door het voortdurend benadrukken van het levensbeschouwelijk onderscheid, door de vrij homogene sociale en politieke omgeving binnen de katholieke zuil en binnen het vrij onderwijs, kan een vorm van gebondenheid en solidariteit groeien. Zichzelf katholiek noemen, kan in die zin worden beschouwd als een identiteit die men zichzelf aanmeet om zich te identificeren met anderen.

Het groeps-element en de daaraan verbonden solidariteit wordt ook door Billiet en Dobbelaere aangehaald als belangrijkste verklaring van een homogeen zuilidmaatschap. Het effect van het onderwijsnet op de verzuiling is zo het gevolg van eerder aangegane

verbintenissen in de school die leiden naar meerdere lidmaatschappen van andere organisaties binnen dezelfde zuil. Een dergelijk proces is door Becker - met de ontwikkeling van het concept "verbintenis" (commitment), dat hij als de belangrijkste verklaring ziet van consistente gedragingen - reeds vrij uitvoerig beschreven (1960 : 34-40).

Op een gelijkaardige wijze kan ook het differentiële effect van het schoolnet op het stemgedrag worden verklaard, aangezien uit de resultaten blijkt dat dit effect geen resultante is van de verschillende of zelfs tegenstrijdige normen en houdingen van de respondenten uit de twee schoolnetten (houdingen die ook niet door de school worden beïnvloed), maar eerder het gevolg zijn van de sociale groepen waarmee ze zich verbonden voelen. Een gegeven dat aansluit bij de stelling van Parsons (1967 : 239-241), volgens dewelke men zich niet zozeer moet afvragen waarvoor iemand sterft, maar eerder met wie men zich associeert als men sterft. Het effect van de solidaire groep op het stemgedrag bevordert dan een sterk gegeneraliseerde vorm van steun aan de politieke partij die binnen de eigen groep wordt aanzien als de verdediger van hun belangen.

De rol die het vrij onderwijs vervult - o.m. door het opzetten van een homogeen schoolklimaat - is dan vooral het bevorderen van solidariteitsverbintenissen die een geïntegreerde bevolkingsgroep doen ontstaan, een afgebakende gemeenschap waardoor een netwerk van sociale relaties gevormd wordt. Het vrij onderwijs stimuleert zo de identificatie met de katholieke gemeenschap, wat leidt tot grote loyaliteit tegenover de "eigen" politieke elite.

De groepsgebondenheid die door het onderwijs wordt beïnvloed is ontgaan van kerkelijke elementen. Ook de beïnvloeding van het stemgedrag en van de participatie aan verzulde organisaties gaat niet noodzakelijkerwijze gepaard met het overnemen van het sociaal-cultureel aspect van dit stemgedrag of van deze zuil.

De rol van het onderwijs, zoals die uit de hier gerapporteerde analyse blijkt, beaamt de stelling dat het niet langer de cultureel-filosofische identiteit is die de steunbalk vormt van een zuil maar eerder de sociaal-structurele organisatie die dwingende sociale verbintenissen tot stand brengt (Elchardus, 1978 : 152).

Het specifieke karakter van het vrij onderwijs is dan niet zozeer de typische levensbeschouwelijke en normatieve socialisatie die er zou plaatsvinden, zoals het N.S.K.O. affirmeert, maar wel het vervullen van de integratie-functie en het opzetten van sociale verbintenissen die bepaalde verwachtingen en consistente gedragingen met zich meebrengen.

Het vrij onderwijs kan bijgevolg worden beschouwd als een kanalisator van sociale en politieke lidmaatschappen, maar niet als een bepalende invloed op de normen, ideeën en attitudes van haar leerlingen.

VOETNOTEN

- (1) Michael Apple definieerde dit concept als volgt : "... that is (...) the norms and values that are implicitly, but effectively, taught in schools and that are not usually talked about in teacher's statements of ends or goals." (geciteerd in Reitman, 1981 : 416).
- (2) Bij eerdere analyses werd ook het beroepsprestige als controlevariabele ingevoerd. Deze is hier echter weggelaten en dit om twee redenen. Ten eerste heeft deze variabele geen effect op de associatie tussen het onderwijsnet en de verschillende afhankelijke variabelen, waardoor zijn inbreng overbodig wordt. Maar bovendien zijn er meerdere vrouwen die nooit gewerkt hebben, waardoor het invoeren van het beroepsprestige in de analyses tot gevolg zou hebben dat meerdere vrouwen worden weggeselecteerd.
- (3) De levensbeschouwing van de moeder en van de vader bestaan elk uit vijf categorieën : 1) overtuigd katholiek ; 2) katholiek met regelmatige mispraktijk ; 3) katholiek met onregelmatige mispraktijk ; 4) buitenkerkelijk ; 5) vrijzinnig.
- (4) De variabele kerkelijkheid is - door gebruik te maken van een Guttmanschaal - opgebouwd uit de volgende vragen : 1) Bent u gedoopt in de katholieke kerk ? ; 2) Hebt u het vormsel in de katholieke kerk ontvangen ? ; 3) Gaat u met pasen en feestdagen naar de mis ? ; 4) Houdt u elk jaar uw pasen ? ; 5) Gaat u elk weekend naar de mis ? ; 6) Bent u gedurende de laatste drie jaar op bedevaart geweest ? ; 7) Hebt u gedurende de laatste drie jaar een bezinningsavond of retraite bijgewoond ? ; 8) Gaat u meermaals per week naar de mis ?
De coëfficiënt van reproduceerbaarheid van deze Guttmanschaal bedraagt .956 en de schaalcoëfficiënt bedraagt .764.
- (5) Factor- en correlatiematrixen zijn ter beschikking bij de auteur.
- (6) Om de attitudeschaal te construeren werd de volgende formule gebruikt :
$$\sum (f.s. \cdot (X - \bar{X})/s.a.)$$
- (7) Aangezien in de SEKO-enquête de antwoorden op deze uitspraken varieerden van "helemaal accoord" als code 1 tot "volledig oneens" als code 5, betekent dit dat een positieve score op een attitudeschaal overeenstemt met een negatieve houding tegenover de uitspraken waaruit deze schaal is opgebouwd. Omdat dit erg verwarrend kan overkomen, werden alle gemiddelden vermenigvuldigd met -1 waardoor een positieve score verwijst naar een positieve houding tegenover die attitudeschaal.
- (8) Iemand wordt als lid van de katholieke zuil beschouwd, wanneer ze aangesloten is bij één of meerdere van de volgende organisaties : Christelijke Mutualiteit ; Algemeen Christelijk Vakverbond (ACW, ACV) ; Katholieke Arbeidersvrouwengilden (K.A.V.) ; Boerinnenbond (K.V.L.V.) ; Christelijke Middenstands Burgervrouwen ; de Belgische Boerenbond.
Het lidmaatschap van de socialistische zuil bestaat uit de Socialistische Mutualiteit ; Socialistische Vooruitziende Vrouwen (S.V.V.) ; Unie van de Arbeidersgezinnen ; Nationale Coöperatieve Vrouwenbeweging ; het Algemeen Belgisch Vakverbond (A.B.V.V.).
De liberale zuil is samengesteld uit de Liberale Mutualiteiten ; Liberale Solidariteit ; de Algemene Centrale der Liberale Vakverbonden (A.C.L.V.B.). De groep niet- en gemengd verzuilden bestaat dan enerzijds uit de respondenten die aangesloten zijn bij beroepsmutualiteiten of onzijdige mutualiteiten en anderzijds uit respondenten die lid zijn van verenigingen die tot verschillende zuilen behoren.
- (9) Uit de tabellen 4 en 5 blijkt dat de levensbeschouwing van de moeder even belangrijk - zoniet nog belangrijker - is dan de levensbeschouwing van de vader ter verklaring van de verzulling. De reden waarom hier dan toch nog de levensbeschouwing van de

vader wordt weerhouden, is het feit dat het lidmaatschap van de liberale zuil wel meer wordt gedetermineerd door de vader dan door de moeder.

- (10) De levensbeschouwing van de respondent is bij deze analyse opgebouwd uit vier categorieën : 1) overtuigd katholiek ; 2) katholiek ; 3) buitenkerkelijk ; 4) vrijzinnig.

BIBLIOGRAFIE

APPLE, M.

1982 Education and Power, Boston, Routledge.

BECKER, H.S.

1960 Notes on the Concept of Commitment, in : The American Journal of Sociology, 66, nr. 1, 32-40.

BERNSTEIN, B.

1975 Class, Codes and Control. Volume 3 : Towards a Theory of Educational Transmissions, London, Routledge.

BILLIET, J.

1973 Sociologische kanttekeningen bij de herziening van het schoolpact, in : De Nieuwe Maand, 16, nr. 2, 79-96.

BILLIET, J.

1977 Secularisering en verzuijing in het onderwijs, Leuven, Universitaire Pers.

BILLIET, J.

1981 Kenmerken en grondslagen van het sociaal-cultureel katholicisme, in : J. SERVAES, Van ideologie tot macht - doordichting van de bewustzijnsindustrie in Vlaanderen (Deel II), Leuven, Kritak.

BILLIET, J. en K. DOBBELAERE

1976 Godsdienst in Vlaanderen : van kerks katholicisme naar sociaal-culturele kristenheid, Leuven, Davidfonds.

BILLIET, J. en K. DOBBELAERE

1986 Naar een desinstitutionalisering van de christelijke zuil ?, in : Tijdschrift voor Sociologie, 7, nr. 1/2, 129-164.

BOTS, M.

1970 Het schoolpact in historisch perspectief, in : Persoon en Gemeenschap, 22, nr. 7, 315-330.

BOURDIEU, P.

1976 The School as a Conservative Force : Scholastic and Cultural Inequalities, in : R. DALE, Schooling and Capitalism, London, Routledge.

BOURDIEU, P.

1980 Systems of Education and Systems of Thought, in : M.F.D. YOUNG, Knowledge and Control, London, Macmillan, 189-207.

BOURDIEU, P. en J.-C. PASSERON

1977 Reproduction in Education, Society and Culture, London, Sage Publications.

BOWLES, S.

1976 Unequal Education and the Reproduction of the Social Division of Labour, in : R. DALE, Schooling and Capitalism, London, Routledge.

BRAND- KOOLEN, M.

1972 Factor-analyse in het sociologisch onderzoek, Leliden, Stenfort Kroese.

BROOKOVER, W.B. en D. GOTTLIEB

1964 Sociology of Education, New York, American Book Company.

BROOKOVER, W.B. en E.L. ERICKSON

1975 Sociology of Education, Homewood, The Dorsey Press.

CLAUSEN, J.A.

1973 Socialization and Society, Boston, Brown and Company.

COLEMAN, J.S.

1961 The Adolescent Society. New York, The Free Press.

COOPMAN, M., A. DE KERPEL, M. ELCHARDUS, D. JANSSEN-VAN BAEI, R. VAN MALDERGHEM

1977 Integralie, etnolinguïsmen en politieke verandering : het sukses van het F.D.F. in de gemeenteraadsverkiezingen van 1976, Brussel, V.U.B., Centrum voor Sociologie.

COSER, L.A.

1982 The Notion of Control in Sociological Theory, in : J.P. GIBBS, Social Control, London, Sage Publications, 13-22.

DEPREZ, G.

1970 La guerre scolaire et sa pacification, in : Recherches Sociologiques, 1, nr. 2, 170-202 en 2, nr. 1, 67-91.

DEPREZ, G.

1973 De keuze van een katholieke school, in : De Nieuwe Maand, 16, nr. 4, 563-568.

DOBBELAERE, K.

1968 Sociologische analyse van de katholiciteit, Antwerpen, Standaard.

DURKHEIM, E.

1968 Education et sociologie, Paris, Presses Universitaires de France.

ELCHARDUS, M.

1978 Bureaukratisch patronage en etnolinguïsmen, in : Res Publica, 20, nr. 1, 141-165.

ELCHARDUS, M.

1979 Een internationale beroepsclassificatie (I.B.K.) en een gestandaardiseerde internationale beroepsprestigeschaal (G.I.B.S.), C.B.G.S.-rapport, nr. 30.

ELCHARDUS, M.

1981 Sociologische enquête over kinderen en opvoeding (SEKO), C.B.G.S.-rapport, nr. 45.

ELCHARDUS, M. en P. BAERT

1983 Liefdesdrang, redeneringsvermogen en statusdrift, in : Tijdschrift voor Sociologie, 4, nr. 3, 277-317.

HUYSE, L.

1970 Passiviteit, pacificatie en verzuijing in de Belgische politiek, Antwerpen, S.W.U.

INGBER, L.

1971 Introduction à une histoire de la législation belge en matière d'enseignement, in : Revue de l'Institut de Sociologie, 69, nr. 1, 68-95.

JENNINGS, M.K. en R.G. NIEMI

1973 The Transmission of Political Values from Parent to Child, in : J. DENNIS, Socialization to Politics, New York, John Wiley & Sons, Inc., 323-349.

LUYCKX, T.

1974 Politieke geschiedenis van België, Brussel, Elsevier

MALE, G.A.

1974 The Struggle for Power. Who controls the school in England and The United States, London, Sage Publications.

MORRISON, A. en D. MCINTYRE

1976 Schools and Socialization, Harmondsworth, Penguin Books.

MUSGROVE, F.

1979 School and the Social Order, New York, John Wiley & Sons, Inc.

NIE, N., C.H. HULL, J.G. JENKINS e.a.

1975 Statistical Package for the Social Science, New York, Graw-Hill Book Company.

PARSONS, T.

1961 The School as a Social System : Some of Its Functions in American Society, in : A.H. HALSEY, J. FLOUD en C.A. ANDERSON, Education, Economy and Society, New York, The Free Press, 434-455.

PARSONS, T.

1967 "Voting" and the Equilibrium of the American Political System, in : T. PARSONS, Sociological Theory and Modern Society, New York, The Free Press, 223-263.

PARSONS, T. en R.F. BALES

1955 Family, Socialization and Interactions, Glencoe, Ill., The Free Press.

PIJNENBURG, B.

1984 Confessioneel Nederland opnieuw bekeken : politieke partijen ten overstaan van sociaal-culturele katholieken en protestanten - het voorbeeld van de PvdA, Paper t.b.v. de Nederlands-Vlaamse Sociologendagen, sessies 'Verzuiling', Amsterdam.

REITMAN, S.F.

1981 Education, Society and Change, London, Allyn and Bacon.

SHARP, A. en A. GREEN

1978 Education and Social Control. A study in progressive primary education, London, Routledge.

SIMON, A.

1951 La liberté d'enseignement en Belgique. Essai historique, Liège, La Pensée Catholique.

VANBERGEN, P.

1970 Où en est la question scolaire ?, Bruxelles, Labor.

VAN BRUGGEN, J.M.

1977 Overheid en onderwijs, in : L. BOX, Vrijheid van onderwijs, Nijmegen, Link, 43-51.

VAN DE KERCKHOVE, J.

1969 Heeft katholiek onderwijs nog zin ?, in : DOCEO, 20, nr. 157, 1-5.

WATKINS, C.K.

1980 Sociale controle. Brussel, Samsom Uitgeverij.

YOUNG, M.F.D.

1980 Knowledge and Control. London, Macmillan.

BIJLAGE

De factor-analyse op deze 31 uitspraken werd bekomen via een oblique rotatie. 9 factoren met een eigenwaarde groter dan 1 werden daarbij weerhouden, die gezamenlijk 56.8 % verklaren van de variantie van deze uitspraken. Binnen de variantie, verklaard door deze 9 factoren, wordt er 41.5 % verklaard door de factor 'conservatisme', 8.8 % door de factor 'afkeuring van een arbeidersstrijd', 6.3 % door de factor 'geloof in de goedheid van de medemens', 3.8 % door de factor 'geloof in de bestaande economische ongelijkheid'.

Factor 1 is dan opgebouwd uit de volgende uitspraken :

- Gewoonlijk is het nog het beste dat we alles houden zoals het is en niet te veel veranderen (factorlading = .79)

katholieken (gem., s.a., sign. F)	2.63	1.06	.007
vrijzinnigen (gem., s.a., sign. F)	2.84	1.14	.007

- Het belangrijkste dat men aan kinderen kan leren is absolute gehoorzaamheid tegenover de ouders (factorlading = .67)

katholieken (gem., s.a., sign. F)	2.63	1.10	.000
vrijzinnigen (gem., s.a., sign. F)	3.01	1.26	.000

- Men zou jonge mensen geen boeken moeten laten lezen die hen in de war kunnen brengen (factorlading = .40)

katholieken (gem., s.a., sign. F)	2.77	1.06	.003
vrijzinnigen (gem., s.a., sign. F)	3.01	1.17	.003

- In deze ingewikkelde wereld moet men gewoon vertrouwen stellen in leiders en experts (factorlading = .35)

katholieken (gem., s.a., sign. F)	3.18	1.00	.000
vrijzinnigen (gem., s.a., sign. F)	3.48	.96	.000

- Het is beter de dingen te nemen zoals ze komen en niet te streven naar veraf gelegen doelen (factorlading = .61)

katholieken (gem., s.a., sign. F)	2.48	1.00	.008
vrijzinnigen (gem., s.a., sign. F)	2.68	1.04	.008

Factor 2 bestaat uit de volgende uitspraken :

- De arbeiders hebben het tegenwoordig even goed als de andere leden van de maatschappij (factorlading = .46)

katholieken (gem., s.a., sign. F)	2.57	1.04	.000
vrijzinnigen (gem., s.a., sign. F)	2.86	1.10	.000

- Een arbeidersstrijd is tegenwoordig niet meer nodig (factorlading = .56)

katholieken (gem., s.a., sign. F)	3.14	1.04	.031
vrijzinnigen (gem., s.a., sign. F)	3.31	1.03	.031

Factor 3 bestaat uit :

- Eigenlijk willen de meeste mensen mekaar helpen en samenwerken (factorlading = .48)

katholieken (gem., s.a., sign. F)	2.64	1.07	.000
vrijzinnigen (gem., s.a., sign. F)	3.03	1.10	.000

- In deze ingewikkelde wereld moet men gewoon vertrouwen stellen in leiders en experts (factorlading = .35)

katholieken (gem., s.a., sign. F)	3.18	1.00	.000
vrijzinnigen (gem., s.a., sign. F)	3.48	.96	.000

- Eigenlijk zijn er heel weinig mensen die echt iets om je geven (factorlading = -.36)

katholieken (gem., s.a., sign. F)	3.24	1.11	.006
vrijzinnigen (gem., s.a., sign. F)	3.01	1.14	.006

Factor 4 bestaat uit :

- In ons land bestaan er nog grote verschillen tussen rijk en arm (factorlading = .51)

katholieken (gem., s.a., sign. F)	2.33	1.01	.007
vrijzinnigen (gem., s.a., sign. F)	2.12	.97	.007

- Indien je niet oppast zullen de meeste mensen proberen je te exploiteren (factorlading = .47)

katholieken (gem., s.a., sign. F)	2.63	.99	.000
vrijzinnigen (gem., s.a., sign. F)	2.36	.90	.000